

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата психологічних наук,
професора Любов Василівни Долинської на дисертацію
Олени Носової «Психологічні чинники стресостійкості особистості
юнацького віку з травматичним досвідом»,
представлену на здобуття наукового ступеня
доктора філософії у галузі психології за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність дослідження, виконаного Оленою Носовою, є науково обґрунтованою та переконливо аргументованою і зумовлена сучасними соціальними й психологічними викликами, що безпосередньо впливають на процеси особистісного становлення молоді. Масштабні травматичні події та тривале перебування в умовах багатofакторного стресу – зокрема пандемія, війна та інші кризові явища – істотно ускладнюють адаптаційні можливості молодих людей і взаємодіють з їхніми індивідуальними психологічними ресурсами. За таких обставин потреба в цілісному науковому осмисленні механізмів адаптації та стресостійкості набуває особливої значущості, адже травматичний досвід змінює спосіб сприйняття реальності, самосприйняття й формування особистісних якостей. У цьому контексті дослідження психологічних чинників, що зумовлюють особливості розвитку особистості після пережитої травми, обґрунтовано постає як одне з ключових завдань сучасної психологічної науки та практики.

Теоретичне опрацювання проблеми стресостійкості особистості юнацького віку з травматичним досвідом, здійснене О.В. Носовою, відзначається високим рівнем наукової зрілості, системністю та концептуальною цілісністю. Про ґрунтовність виконаного аналізу свідчить широка джерельна база дослідження, що охоплює понад двісті п'ятдесят праць вітчизняних і зарубіжних учених. Звернення дослідниці до комплексу взаємопов'язаних питань, пов'язаних із фізіологічними проявами стресу, психологічними передумовами, внутрішніми й

можливості для використання програми в практичній діяльності інших фахівців.

Результати формувального експерименту переконливо засвідчили ефективність запропонованого комплексного підходу, що дає підстави рекомендувати розроблену програму до використання психологами у роботі з юнаками та дівчатами з травматичним досвідом в умовах кризових соціальних викликів.

Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію на численних наукових заходах, що свідчить про їхню актуальність і визнання фаховою спільнотою. Опубліковані наукові праці авторки, зокрема фахові статті та матеріали наукових конференцій, повністю відповідають тематиці дисертаційної роботи та відображають її основні теоретичні й емпіричні положення.

У цілому дисертаційна робота Олени Носової являє собою завершене та науково зріле дослідження, що становить істотний внесок у розвиток психології стресу й має виразну практичну значущість для сфери психологічної підтримки формування стресостійкості юнаків і дівчат з травматичним досвідом. Дослідження характеризується високим рівнем теоретичного опрацювання та методологічної виваженості, містить наукову новизну і чітко окреслену практичну спрямованість. Поставлені завдання реалізовано у повному обсязі, висунута гіпотеза отримала емпіричне підтвердження, а сформульовані висновки є логічними, аргументованими та безпосередньо впливають із результатів проведеного дослідження.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу О.В. Носової та визнаючи її високий науково-кваліфікаційний рівень, доцільно звернути увагу на окремі положення, що можуть бути предметом наукової дискусії та потребують уточнення. Зазначені аспекти не знижують загальної наукової та практичної цінності дослідження, однак їх подальше

можливості для використання програми в практичній діяльності інших фахівців.

Результати формувального експерименту переконливо засвідчили ефективність запропонованого комплексного підходу, що дає підстави рекомендувати розроблену програму до використання психологами у роботі з юнаками та дівчатами з травматичним досвідом в умовах кризових соціальних викликів.

Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію на численних наукових заходах, що свідчить про їхню актуальність і визнання фаховою спільнотою. Опубліковані наукові праці авторки, зокрема фахові статті та матеріали наукових конференцій, повністю відповідають тематиці дисертаційної роботи та відображають її основні теоретичні й емпіричні положення.

У цілому дисертаційна робота Олени Носової являє собою завершене та науково зріле дослідження, що становить істотний внесок у розвиток психології стресу й має виразну практичну значущість для сфери психологічної підтримки формування стресостійкості юнаків і дівчат з травматичним досвідом. Дослідження характеризується високим рівнем теоретичного опрацювання та методологічної виваженості, містить наукову новизну і чітко окреслену практичну спрямованість. Поставлені завдання реалізовано у повному обсязі, висунута гіпотеза отримала емпіричне підтвердження, а сформульовані висновки є логічними, аргументованими та безпосередньо впливають із результатів проведеного дослідження.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу О.В. Носової та визнаючи її високий науково-кваліфікаційний рівень, доцільно звернути увагу на окремі положення, що можуть бути предметом наукової дискусії та потребують уточнення. Зазначені аспекти не знижують загальної наукової та практичної цінності дослідження, однак їх подальше

обговорення може сприяти поглибленню окремих теоретичних і методичних положень та розширенню інтерпретаційних можливостей отриманих результатів:

1. Доцільним видається розширення анотації за рахунок більш повного відображення змісту першого розділу дисертації, зокрема шляхом вилучення надмірних кількісних показників і надання узагальненого, концептуального представлення основних груп психологічних чинників стресостійкості. Такий підхід дозволив би чіткіше окреслити теоретичну логіку дослідження, підкреслити системність аналізу та зробити анотацію більш інформативною для фахового читача.
2. Бажано перенести модель стресостійкості особистості юнацького віку з травматичним досвідом, розробленої на основі теоретичного аналізу, до підрозділу 3.1 з метою її подальшого використання як концептуальної основи для обґрунтування стратегії розвитку та практичних інтервенцій.
3. Потребує чіткішого й більш системного висвітлення питання щодо того, хто саме, за допомогою яких підходів, засобів і методів здійснював розвиток стресостійкості у юнаків, зокрема через узагальнення та впорядкування наявних наукових і практичних напрацювань у межах різних психологічних підходів. Задля цього варто скоротити розгорнутий опис етапів роботи тренінгової групи, водночас доповнивши виклад посиланнями на відповідні наукові й методичні джерела, у яких зазначені етапи вже детально висвітлено.
4. Вважаємо за доцільне детальніше конкретизувати механізми впровадження корекційно-розвивальної програми, зокрема описати умови її реалізації, цільову аудиторію, формат і тривалість занять, а також загальну логіку організації програми.
5. У корекційно-розвивальній програмі варто замінити «поділ на блоки» на структурований опис занять; вправи на знайомство доцільно

трансформувати у розминки або вправи входження в тренінг, а етап обговорення – переформулювати як обмін досвідом.

Вважаємо, що дисертаційне дослідження Олени Носової «Психологічні чинники стресостійкості особистості юнацького віку з травматичним досвідом» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року (зі змінами), і може бути рекомендоване до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді зі спеціальності 053 Психологія.

Рецензент:

кандидат психологічних наук, професор,
професор кафедри соціальної психології
факультету психології
УДУ імені Михайла Драгоманова

